

UDC 821.16.2-6.09

**КОД ТЕАТРУ В ЕПІСТОЛЯРНІЙ ДИСКУСІЇ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ТА МАРКА КРОПИВНИЦЬКОГО**

кандидат філологічних наук, Погребняк І.В.

Інститут філології Київського університету імені Бориса Грінченка,
Україна, Київ

У статті зосереджено увагу на епістолярній дискусії українських культурних постатей кінця XIX – початку XX століття Бориса Грінченка та Марка Кропивницького. Розглянуто код театру, проаналізовано погляди митців щодо шляхів його розвитку. Мета статті полягала у дослідженні епістолярію української інтелігенції з позицій визначення семіотичних засад на основі розкодуванні знаків у листах. Епістоли розширюють межі спілкування інтелігенції, територіально маркують часово-просторову інформацію, транслюють її.

Ключові слова: код театру, епістолярна дискусія, народний театр, епістолярій, лист.

I.V. Pogrebniak The code for the theater in the epistemological discussion of Boris Grinchenko and Mark Kropivnitsky/ Boris Grinchenko Kiev University, Ukraine, Kyiv

Code theater in epistolary discussion Boris Grinchenko and Mark Kropivnickogo. In the article attention is concentrated on the epistolary discussion of the Ukrainian cultural figures of end XIX – to beginning of XX age of Boris Grinchenko and Mark Kropivnickogo. The basic aspects of polemic are considered, the looks of artists are analyzed in relation to the ways of development of the Ukrainian theater. The aim of this article is to study the Ukrainian intellectuals' epistolary of the outlined period from the perspective of the definition of semiotic principles on the basis of code

translation. Epistles are enveloped in various forms of outlining personal ideas, they extent the boundaries of the intellectuals' interaction, mark the time-spatial information territorially, and convey it.

Key words: code theater, epistolyariy, diskusiya, folk theater, epistolary, letter.

Вступ. У сфері сучасного літературознавства загострилася увага до переосмислення постаті митця через призму нових методологічних основ. Під впливом цієї тенденції піддаються серйозному переосмисленню традиційні концепції творчості, уявлення про творчу індивідуальність, про роль авторського начала в культурно-мистецькому житті нації. Одним із найбільш авторитетних джерел у характеристиці творчої особистості є епістолярій, як знакова система, що дозволяє з достатньою визначеністю і повнотою розкодувати специфіку самотнього авторського «Я».

Семіотика вивчає властивості знаків, будову і закони, керуючі знакові системи, які здатні зберігати і передавати інформацію. В центрі уваги семіотики знаходяться знаки, як носії значень, коди чи системи, в яких знаки організовані і культура, в рамках якої знаки і коди оперують. Семіотика розкриває всі явища культури як знакові системи, які також є феноменами комунікації і в яких окремі повідомлення організовуються і стають зрозумілими у відповідності з кодом. Код – один із фундаментальних понять в семіотиці. Семіотичні коди є процедурними системами, що пов'язані конвенцією для кореляції означаючих та означуваних в певних сферах. Коди забезпечують каркас, в рамках якого знаки отримують смисл: вони є керівництвами по інтерпретації, що використовуються інтерпретативними спільнотами. Інтереси семіотики розповсюджуються на людську комунікацію, зокрема і на епістолярій, адже листування – процес який пов'язаний з передачею,

зберіганням і переробкою інформації, з використанням знакових систем чи в несистемних (ізольованих) знаків. Закономірним є те, що в інформаційних процесах (епістолярній комунікації) знаки (листи) виступають в якості елементарних носіїв інформації, які містять коди.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні дослідженню семіотичних процесів присвячено багато ґрунтовних праць, зокрема Ч. Пірса («Логічні основи теорії знаків», 1897–1898), Ч. Моріса («Основи теорії знаків», 1938), Е. Кассірера («Філософія символічних форм», 1923–1929), Ф. де Соссюра («Праці з мовознавства», 1977) та інші.

Мета статті є дешифрування кодів епістолярію культурних діяч, зокрема Бориса Грінченка та Марка Кропивницького щодо шляхів розвитку українського театру.

Виклад основного матеріалу. У листах Б. Грінченка до М.Кропивницького (одних із яскравих представників української інтелігенції) відчувається індивідуальне ставлення до адресата, хоча митець не боїться бути «розповитим» у думках, переконаннях перед загалом. Його листи не вкладаються в жорсткі рамки, він вироблює свою манеру написання — еkleктичну суміш, яка культивує духовні, естетичні переконання. Кожна думка, кожен вчинок Бориса Грінченка – це індикатор рівня його шляхетності; самовіддано працюючи над власним духом, тілом та розумом, він удосконалював свої елітні якості українського лицаря духу, його шляхетність базувалася на благородстві, чесності, мудрості, гідності, самоповазі, працьовитості, вірності. Грінченко був надзвичайно вимогливим до себе і до людей, які його оточували, він щиро вболівав за духовний розвиток українського народу загалом, і своїх побратимів духу зокрема, тому його поради, критика також були вимогливими, інколи навіть різкими. Епістолярно-театральний діалог Б. Грінченка з М. Кропивницьким є свідченням

великого таланту, двох національно свідомих інтелігентів, які до останнього подиху служили українській ідеї, а розвиток театру вбачали як одну із найважливіших підвалин духовного розвитку України.

Б. Грінченко не був байдужим до розбудови українського національного театру. В листуванні з «батьком» українського театру М. Кропивницьким Б. Грінченко щиро захоплюється його талантом, висловлює вдячність за духовну насолоду. В листі 1896 року, Грінченко писав Кропивницькому: «Нам трудно словами висловити нашу вдячність, за ту високу втіху естетичну, що зазнали ми, убачивши як Ви показували нам силою свого таланту живих людей, живе життя. Вкупі с цією нашою дякою великою прийміть од нас і наше бажання щире, щоб ище довгі, довгі роки в щасті та здоров'ї могли Ви на рідній сцені чарувати душі людські, показуючи їм високі ідеали правди, краси й добра» [1, 1 арк.].

В цьому ж листі Б. Грінченко зазначає, що театр впливає на духовний розвиток нації, відіграє особливу роль у розбудові національної самосвідомості. Митець піклується про розвиток ідейного театру, який забезпечує народне просвітництво. «У всіх народів театр завжди був способом підняти вгору просвіту народню, культуру людську. І у нас всіх робить те саме. Та як у нас національна свідомість спить, то наш театр, oprіче того всього, ще й національну свідомість будить. Ми бачили, як вона зросла у нас за останні роки і то наполовину під впливом од нашого театру. І через те на батька цього театру М. Кропивницького і на тих, хто працює так як він у тому ж ділі, дивимося ми яко на ідейних робітників, на наш театр ми не можемо інакше дивитися яко на театр ідейний особливо». [2, 2 арк.].

Б. Грінченко радів швидкому розвиткові українського національного театру, високо цінував, що звучала рідна мова зі сцени, демонструвалося народне життя, ширилася національна ідея, ідея

демократизму. Зазначав збільшення спектаклів, в репертуарі театру, появу нових п'єс з народного побуту, які займали душу, наvertsали на очі сльози. Цим Грінченко завдячував саме М. Кропивницькому. 1896 року, до 25-літнього ювілею «батька» театру, Грінченко зазначив: «Ви з надзвичайною енергією ініціатора стали до діла і 25 літ попрацювали коло його, то та тепер одмінилося, що вже публіка причарована правдивими малюванням народного життя, що так мало їй подають писателі з широкого і цілового сього життя». [3, 1 арк.].

Знаючи про перешкоди розвитку театру, Грінченко був щиро вдячний Кропивницькому за ті зусилля, які він витратив заради розбудови і збереження сучасного українського театру. Зазначає особистісну вартість Кропивницького як мистецького діяча, актора, борця за рідну справу. Високо цінує його відданість, щирість, мужність перед українським народом. «Ви не злякались перешкод і хоч кругом була невіра до Вашого діла, до того, щоб воно могло статися, Ви почали його робити і сотворити новий сучасний український театр, виборовши йому права, показавши своїми творами стежку художественного реалізму вивчивши в своїй школі найкращих наших артистів. Ваш вплив ліг на увесь наш театр. Та енергія, та любов, до діла, що Ви виявили серед найсумлінніших обставин нашого занедбаного слова, становить Вас у першій лаві борців за його. Замовкши скрізь у справах публічних, лунає наше слово тепер у театрі, пропонуючи йому будучину» [3, 2 арк.].

Водночас треба зазначити, що в листі 1900 року Грінченко висловлює своє критичне ставлення до постановки п'єс в театрі, наголошуючи на тому, що Кропивницький за п'ять років не поставив жодної п'єси Б. Грінченка. Хоча попередньо Кропивницький високо поцінував п'єси, і навіть просив, щоб Грінченко писав для театру, і написане обіцяв виставляти. Текст листа досить гострий: «Ви не

можете суперечити тому, що мої пієси і своєю літературною вартістю, і своїми ідеями зробили б Вам, яко директорові театру багато білше чести, ніж згадані вироби безпринципних, крамарчуків. Ви не актор-ремісник, Ви український письменник, артист і діяч і повинні були се зрозуміти, а також і багато чого іншого, про що занадто довго викладати в листі...» [3, 2 арк.].

Б. Грінченко болісно переживає через ідейні розходження з Кропивницьким. Крім того, що Кропивницький відмовився ставити п'єсу Грінченка «Серед бурі», в своєму листі він додав: «Я на Вас гніваюсь», на що Грінченко з прикрістю відповів: «Ви гніваєтесь на того, хто був завжди Вашим щирим прихильником і скрізь і завжди обороняв Вас яко артиста й людину, обороняв навіть тоді, коли в самого обличчя червоніло, бачучи нашого «великого артиста»». [4, 1 арк.].

Грінченко відстоював ідею, що театр має збуджувати національну думку, не мають ставитися п'єси низькопробні. Він не применшував вартість Кропивницького, але наголошував на тому, що мистецтво має носити високий духовний характер. «...може Ви гніваєтесь на мене за мої слова правди, які, мені шануючи Вас яко великого артиста і українського діяча, доводилось казати, тоді, як Ви захмарювали свою славу, виступаючи в достойних всякої ганьби пієсах» [4, 2 арк.].

Б. Грінченко, будучи лицарем духу, прекрасно розумів свою роль у розбудові національного самобутнього мистецтва. Він усвідомлює свою роль як культурного діяча, і не боїться суду поколінь: «То я скажу Вам, що історія нашого культурного розвитку — а їй доведеться згадувати і про Вас, і про мене — відмовить на сей Вам, і про мене — відмовить на сей Вам гнів ліпше за мене, і я не боюсь її суду» [4, 2 арк.].

Варто наголосити, що Б. Грінченко не відступав від своєї духовної позиції, дискусія з Кропивницьким є яскравим тому підтвердженням.

Починаючи з 1896 року і по 1901 рік, Грінченко не відступає від того, що театр має носити ідейний характер, і дбати потрібно про розвиток духовний, естетичний. В листі 1901 року, Грінченко констатує: «Ви, яко батько нашого театру і український діяч маєте повинність дбати, щоб підносити нашу театральну сцену все вище й вище, досягаючи, щоб се був театр ідейний, щоб він ніс серед людей національну свідомість і найкращі ідеали людської душі» [5, 1 арк.]

Кропивницький апелює до того, що акторам потрібно «їсти, пити і в хороми ходити», цим він пояснює постановку меншовартісних п'єс. Натомість Грінченко виступав за те, щоб задовольнялися і фізичні потреби акторів, і духовні — глядачів. «Боже! Чи я ж колись казав, що актори не мають права і добре їсти й пити і в хороми ходити? Але треба сього всього добувати не потуранням низькому й грубому смакові гіршої частини публіки, а такими творами, що і людей приваблювали б і світом ідейним були б осяні. Бо коли не так, то на що ж і театр?». [5, 1 арк.]

На думку Кропивницького, просвітництвом народу мали займатися гімназії, університети, кадетські корпуси, академії і всякі школи, театр виступає лише як підмога. З цим ствердженням абсолютно не погоджувався Грінченко, вважаючи, що український на українському театрові і літературі лежить велика відповідальність за духовний розвиток нації: «В нас нема ні гімназії з університетами, ні інших шкіл, а є самий театр та література: то наша школа і нижча й вища і через те на кожному нашому діячеві театру й письменства лежить повинність ще більше дбати про ідейно і артистично високі театр і літературу і через те кожна помилка в сій справі є більшим, тяжчим злом, ніж у якого іншого народу, такого що має волю розвиватися на своєму національному ґрунті». [5, 1 арк.]

Грінченко високо поцінював діяльність і творчість Кропивницького, і тому ставився до нього надзвичайно вимогливо. Вважаючи Кропивницького славетним діячем тодішньої культури, примушувало Грінченка не прощати тих огріхів, які прощалися іншим. Театр, на думку Грінченка, — публічна діяльність, яка має право на доцільну критику, заради національного духовного, естетичного розвитку, і кожен хто долучений до цієї святої справи несе повну відповідальність за свою творчість. Грінченко щиро переживає через ідейні розбіжності з Кропивницьким: «Ви характеризуєте наші відносини фразою: «На вы и два зубы долой». Я не розумію цієї фрази, але скажу тільки, що й мені сумно за наші відносини, да тільки не мною воно діється. З правдивим поважанням Б. Грінченко. P.S. Марія Михайлівна і Настя дякують за привітання й кланяються». [5, 2 арк.]

Висновки. Отож через дешифрування епістолярної комунікації Бориса Грінченка та Марка Кропивницького, код театру в епістолах визначається поліфонічністю. Багатовекторне відображення головних кодованих повідомлень, розкриває пріоритетні театральні концепти означеної доби.

Література:

1. *Encyclopedic dictionary of semiotics / Gen. ed. T.Sebeok. - In 3 vol. – Vol.1: A - M. - Vol.2: N - Z. - Vol.3: Bibliography. - Berlin, etc.: Mouton De Gruyter, cop. 1986. - 592 p., 593 p., 452 p.*
2. *Hawkes T. Structuralism and semiotics. - London, Berkeley: University of California press, 1977. - 192 p.*
3. *Б. Грінченко до М. Кропивницького від 1896 року, Інститут рукописів НБУ імені В. Вернадського, ф. III, 37930 1 арк.*
4. *Б. Грінченко до М. Кропивницького від 1896 року, Інститут рукописів НБУ імені В. Вернадського, ф. III, 37930в 2 арк.*

5. Б. Грінченко до М. Кропивницького від 1896 року, Інститут рукописів НБУ імені В. Вернадського, ф. III, 37930г 1 арк.

6. Б. Грінченко до М. Кропивницького від 1900 року, Інститут рукописів НБУ імені В. Вернадського, ф. III, 40955 1-2 арк.

7. Б. Грінченко до М. Кропивницького від 1901 року, Інститут рукописів НБУ імені В. Вернадського, ф. III, 40956 1-2 арк.

References:

1. *Encyclopedic dictionary of semiotics / Gen. ed. T.Sebeok. - In 3 vol. – Vol.1: A - M. - Vol.2: N - Z. - Vol.3: Bibliography. - Berlin, etc.: Mouton De Gruyter, cop. 1986. - 592 p., 593 p., 452 p.*

2. *Hawkes T. Structuralism and semiotics. - London, Berkeley: University of California press, 1977. - 192 p.*

3. *B. Grinchenko to M. Kropivnitsky from 1896, Institute of Manuscripts of the NBU named after V. Vernadsky, f. III, 37930 1 arc.*

4. *B. Grinchenko to M. Kropivnitsky from 1896, Institute of Manuscripts of the NBU named after V. Vernadsky, f. III, 37930 in 2 arcs.*

5. *B. Grinchenko to M. Kropivnitsky from 1896, Institute of Manuscripts of the NBU named after V. Vernadsky, f. III, 37930 g 1 arc.*

6. *B. Grinchenko to M. Kropivnitsky from 1900, Institute of Manuscripts of the NBU named after V. Vernadsky, f. III, 40955 1-2 arcs.*

7. *B. Grinchenko to M. Kropivnitsky from 1901, Institute of Manuscripts of the NBU named after V. Vernadsky, f. III, 40956 1-2 arcs.*